

Mark Galeotti
**Vory – Den ryska
 supermaffian**

(The Vory – Russia's Super Mafia)

ÖVERS. MANNE SVENSSON

BONNIERS | 352 S. | ISBN 9789100178413

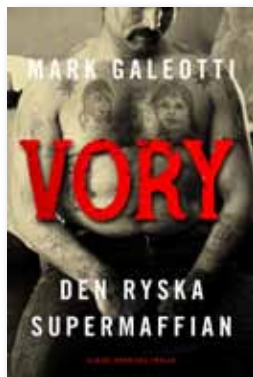
RYSKA STATEN HAR EN NÄRA RELATION TILL MAFFIAN

Recensent **Maxim Grigoriev**

MARK GALEOTTI MENAR att det är förenklat att beteckna dagens Ryssland som en maffiastat. Men när staten luckrades upp på 90-talet fyllde maffian ut de luckor som uppstått.

I dag ter sig staten som ett ekosystem i vilket organiserad brottslighet kan trivas.

POLITIK & SAMHÄLLE

NÄR PUTIN 1999 i samband med att ryska flygplan började bomba Groznyj sade att han skulle fimpa terroristerna på utedasset var det på flera sätt en symbolisk akt. Å ena sidan demonstrerade den nye folkledaren att han stod nära "folket", som en lokal gatuhjälte som garanterade kvartets säkerhet och talade gatans språk. Å andra sidan markerade han att den krimi-

nella jargongen, efter en lång tids popularisering, nu tagit steget även in i Kreml. Stilbrottet i det retoriska registret signalerade att den lag och ordning som regimen satte på agendan till stor del var en hierarkisk subordination inför maffialedarens oinskränkta makt över lokalområdet.

Samma år som Putin fällde sin kommentar satt en miljon ryssar i fängelse, nära en halv procent av befolkningen. Före perestrojkan hade siffran varit nästan dubbelt så hög, 0,85, och under Gulagåren kunde det sitta nästan två och en halv miljoner i olika interneringsformer, mer än en procent av alla ryssar. Det bör noteras att dessa siffror är jämförbara med USA:s, där man 2008 nådde en toppnotering på en halv procent av befolkningen utan att behöva ta till blodiga stalinistiska metoder. Utsträckt över decennier är bilden ändå hisnande. Enligt Anne Applebaums uppskattning satt det sammanlagt under Stalins styre 28,7 miljoner ryssar i olika fångelser och arbetsläger, med andra ord en så stor del av (den manliga) befolkningen att det var omöjligt att inte känna eller vara besläktad med en fånge.

I de vidsträckta sovjetiska lägren blandades kriminella med dissidenter, politiska fångar och enkelt folk som "kvoterats in" i profylaktiska eller statistiska syften. En stor mängd av befolkningen kom sålunda i dessa läger i kontakt med väderbitna, erfarna brottslingar, med lägerlivets hederskodex och hierarkiska regler samt med dess våldsbejakande machokultur. Efter Stalins död återvände fångarna i miljontal, märkta av de ofta traumatiska upplevelsorna. Den karga machoideologin, med dess innehållslösa jakt på adrenalin och materiellt välstånd, fann utanför lägren en god grogrund i ett samhälle där en stor del av män utmärktes av ett eller annat ohanterat trauma: krigsveteraner, före detta idrottsmän, unga pojkar från utsiktslösa fabriksområden.

I sin studie *Vory – Den ryska supermaffian* tecknar Mark Galeotti den organiserade brottslighetens relation till den sovjetiska och sedermera ryska staten som oskiljaktig. Redan Tsarryssland hade varit ett land kännetecknat av omfattade korruption och gatubrottslighet, menar han, men i synnerhet bolsjevikerna trasslade in sig i kriminell verksamhet personligen, vilket Stalin själv är ett exempel på. I samband med det kaotiska inbördeskriget gick många kriminella med i bolsjevikpartiet som ett karriärsteg. Den lägerkultur som berövade miljontals ryssar livet bidrog sedermera till att långsamt befästa den bild som Astolphe de Custine gav redan på 1800-talet: "Imperiet är inget annat än ett fängelse och tsaren är den som håller i nycklarna." Även Lenin tog till fängelse-

metaforen när han talade om Tsarrysslands imperialism.

Efter andra världskriget blev denna fängelsekultur alltmer folklig. Över en miljon fångar hade blivit soldater i Röda armén och under amnestin efter Stalins död 1953 – som berörde först och främst

”En stor mängd av befolkningen kom sålunda i dessa läger i kontakt med väderbitna, erfarna brottslingar, med lägerlivets hederskodex och hierarkiska regler samt med dess våldsbejakande machokultur.”

dem med kortare straff, det vill säga yrkeskriminella – släpptes ytterligare cirka fem miljoner fångar fria, vilket ledde till en omedelbar peak i brottsstatistiken och etableringen av starka kriminella traditioner i städer nära Sibirien, som Jekaterinburg (Sverdlovsk). Med sig tog de sentimentala sånger, som omedelbart blev en del av folkloren, en jargong som för alltid skrevs in i det ryska vardagsspråket, och en omarbetad men ändå djupgående manlig hederskultur, som visserligen när som helst kunde brytas, men som likväl blev en romantisk myt. Vad allt detta betydde för ryssen i gemen och vardagsmiljön är svårt att underskatta.

ALLTSEDAN SEXTIOTALET, OCH i synnerhet framåt perestrojkan, när Gorbatsjovs impopulära lagar mot alkohol skapade en svart marknad i paritet med 20-talets USA, blev den ryske "vor v zakone" – de yrkeskriminella som uppnått en moralisk auktoritet bland de egna och betraktades som informella ledare – en sorts mellanhand mellan den vanliga konsumenten, som ville ha tillgång till en bristvara eller lyxprodukt, och svartabörshajrar, som kunde få fram dessa via semilegala kanaler. Men det började även alltmer röra sig om en direkt statsmässig service, som att peka ut vilken läkare man skulle muta för att få adekvat sjukvård. Man höll på att etablera respekt för sig själv även hos den vanliga befolkningen.

Under nittiotalets kaotiska omvälvningar kom denna undre värld upp till ytan. De snabbt eskalerande maffiakrigen, med prickskyttar, bilbomber och avrättningar,

skedde på öppen gata. Den egalitära "vor"-kulturen, menar Galeotti, accepterade inte organiserade storledare av italiensk typ och därför var skjutningarna mycket vanligt förekommande. Man hade ett finger med i det mesta, från enkla kiosker som pressades på procent av intäkterna till råvaruexport för miljonsummor under beskydd av högt uppsatta tjänstemän, inklusive Jeltsin personligen. Som ofta uppstod maffian precis i de luckor där staten fallerat. Nittioårsryssland utmärktes av kraftlös polis, icke-fungerande domstolar, oklar lagstiftning för småföretagare och oförmåga att skydda den enskilde medborgaren. Det kommunistiska partiet hade i Sovjet varit synonymt med staten och när Gorbatsjov demonterade det förra upplöste han också oavsiktligt det senare. Jeltsin ville eller förmådde inte att bygga upp någon stat för att ersätta partiet.

Putins reformer var inte den uppgörelse med maffian som uttryckligen utlovats. Gatuvåldet minskade visserligen drastiskt och plundringen av landets rikedomar försvann från ytan (även om den fortsatte under mindre offentliga former). I grund och botten erbjöd Putin – som hade haft nära kontakter med den kriminella världen under sitt arbete i Sankt Petersburgs stadsförvaltning – maffian precis vad den själv erbjöd andra: beskydd. Men att kalla dagens Ryssland för en maffiastat är en

PRECIS SOM DEN ryska folkkulturen upptog fångelsekulturen och dess jargong, blev näringslivet påverkat av maffians sätt att bedriva affärsverksamhet. Ett personligt löfte kan betyda mer än ett undertecknat kontrakt, och att tro att man kan bedriva seriös verksamhet utan att ha "beskydd" från politiskt håll är inte bara naivt utan farligt. Det allra tydligaste exemplet på sammanvävningen mellan staten och maffian är Tjetjenien, där både gamla tiders rebelledare och den nu "Rysslandstrogne" Kadyrov opererade och betedde sig som regelrätta maffiabossar.

Den ryska organiserade brottsligheten är över huvud taget inte bara rysk. I kust- och gränsstäder som Vladivostok opererar den kinesiska maffian. Droghandeln är beroende av kontakter med centralasiatiska grupperingar. Men också den inhemska brottsligheten utförs delvis av etniska kluster, som den tjetjenska, azerbajdzjanska och i synnerhet den georgiska maffian. Enligt uppskattningar är en tredjedel av alla ryska "vory v zakone" georgier, en slående överrepresentation. När man utomlands talar om rysk maffia syftar man ofta även på dessa etniskt skilda grupperingar.

Maffian har sällan varit och är inte heller i dag organiserad i en hierarkisk struktur. Galeotti kallar det för en postmodern organisationsform: ett nätverk av rörliga grupperingar som samarbetar med var-

importförbud på vissa västvaror. Olympiska spelen samma år var en guldgruva för allehanda svindel, uppskattningsvis till ett värde av upp till 15 miljarder dollar. Men man handlar förstås i långt mer skrämmande varor än så. Heroin från Afghanistan skeppas hela vägen till Latinamerika, kvinnor till bordeller i Gulfstaterna, vapen till Afrika etcetera.

PUTINS INKORPORERING AV den undre världens jargong och metoder må ha varit en tydlig signal om vilken typ av styre som nu intog scenen, men få trodde förmodligen att det skulle sluta i ett krig med Ukraina. Idén att den organiserade brottsligheten skulle stå i statens tjänst – i högre grad än i form av duktiga hackers som kan sälja sina tjänster till den som är villig att betala – fick sin apoteos i de två senaste av Putins annekteringar: Krimhalvön samt kriget i östra Ukraina (Donbass). Båda dessa områden hörde sedan 1990-talet till de mest korrumperade och maffiatäta och de lokala brottsmyndigheterna var rysktalande. Krim kallades bland annat för "Ukrainas Sicilien". Dessa lokala kriminella tjänade som ett slags fotsoldater för regimen när den penetrerade ukrainskt territorium. I Krim blev maktövertagandet tämligen oblodigt, men i Donbass tycks tanken tvärtom ha varit att genom att stödja diverse lokala grupperingar, från politiker och nationalist till regelrätta maffiosos, skapa kaos. Resultatet är nu ett utdraget, halvt laglöst tillstånd som utgjort perfekt grogrund för diverse kriminella verksamheter. De olika militior som kontrollerar området opererar som regelrätta gäng.

Galeottis bok är en blandning av översikt över den ryska brottslighetens historia (i vilket den är beroende av andra etablerade källor), dess representation i kulturen samt en serie porträtt av moderna brottslingar och typer baserade på hans egna intervjuer med rysk polis och undre värld. Här visas även på möjliga framtids-scenarion. Man kan sakna två saker: dels en mer ingående integrering av oligarkernas roll i skiftningen från 90-talets gangsters till 00-talets korrumperade näringsidkare, dels en mer detaljerad beskrivning av de olika grupperingarna runt det ryska inbördeskriget och deras vidare roll i det blivande Sovjet. Som helhet är Galeottis bok dock läsvärd och inkännande och erbjuder en trovärdig berättelse om det moderna Rysslands tillblivelse genom dess relation med den undre världen. Men det är naturligtvis en berättelse bland många andra.

► Maxim Grigoriev är författare och översättare.

förenklings: snarare rör det sig om ett förhållande där staten tolererar och möjliggör kriminella beteendemönster. Staten framträder som ett slags ekosystem där organiserad brottslighet kan trivas. Man uppmuntrar i viss mån kriminella aktiviteter, men endast när deras syften sammanfaller med statens.

andra när situationen så kräver. Verksamheten är dock den klassiska: så fort ett förbud mot något människor vill ha uppställs uppstår en svart marknad och någon som vill kontrollera den. Något så okonventionellt som ostsmuggling uppstod exempelvis i samband med att Ryssland 2014, som svar på västliga sanktioner, införde